

15. Masudiye M. T. Ethnomusicology an inter-diction to comparative musicology. / M. T. Masudiye. – Tehran, 1997. – 279 p.

16. Oğuz Öcal. Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları. – Ankara: Akçağ, 2000.

17. Parham S. Ghashghaie. / S. Parham // Kelk. – Tehran, 1977. – P. 38-49.

Дубрівна Антоніна Петрівна,

*кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри рисунка та живопису,
Київський національний університет технологій та дизайну*

Dubrivna A. P.

*Ph.D. in Art Studies, Associate Professor,
Kyiv National University Technology and Design*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БЕЗПРЕДМЕТНОЇ ОБРАЗОТВОРЧОСТІ В АРТ-ПРАКТИКАХ УКРАЇНИ ПОЧАТКУ XXI ст.

TRENDS OF DEVELOPMENT OF NON-OBJECTIVE ART IN ART PRACTICES OF UKRAINE AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY.

Анотація: Проведено мистецтвознавчий аналіз безпредметної образотворчості в арт-практиках українських митців початку XXI ст. З'ясовано специфіку розвитку й цілісно осмислено це мистецьке явище в контексті загальних культурно-мистецьких процесів сьогодення. Виявлено тенденції спаду та активізації інтересу митців до безпредметної образотворчості в арт-просторі України. Констатовано вплив політичних процесів на розвиток безпредметної образотворчості України. Визначено часові віхи реактивності зазначених арт-практик.

Ключові слова: безпредметна образотворчість, арт-практики, сучасне українське мистецтво, образотворче мистецтво, арт-простір.

Summary: It has been an art criticism analysis of non-objective art in art practices of Ukrainian artists at the beginning of the XXI century. It was determined the specificity of development and the sense of this artistic phenomenon in the context of the general cultural and artistic processes of modernity. It is revealed trends of the decline and activation of the interest of artists to non-objective art in the art-space of Ukraine. The article states the influence of political processes on the Ukrainian non-objective art. It was found the time milestones of reactivation of the specified art practices.

Key words: non-objective art, art practice, contemporary Ukrainian art, fine arts, art space.

Постановка проблеми. Арт-простір України початку XXI ст. представляє собою суперечливе та складне явище, обумовлене особливостями процесів перехідного періоду між культурно-історичними фазами цивілізаційного розвитку. Це проявляється у загальній нестійкості та рухомості світоглядних позицій, строкатості та боротьбі ідеологій, зсуві смислових акцентів, а також в активності творчого пошуку, де у прагненні переглянути художні системи минулого відбувається перехрещення стилів та традицій різних епох, в яких митцям та їх діяльності відводиться важлива роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На початку перехідного етапу, у 90-х роках минулого століття, в культурно-мистецькому житті України відбувалися пошуки нових форм творчого виразу, де очевидним результатом цього процесу, що підсумував досвід авангардистського руху початку XX століття та періоду нонконформізму часів «відлиги» (60-80-ті роки), стали художні практики українських митців в сфері безпредметної образотворчості, що виявились обґрунтованою опозицією до соціалістичного реалізму, офіційного напрямку мистецтва, що домінував довгі роки. Цей творчий прорив відбувся у живописі в 90-х роках XX століття, де нон-фігуративність зазнала певного відродження.

«Арт-клімат епохи схильний до максимального ступеня демократизації до художника: богема приймає новачка досить лояльно, дає всі можливості для самодемонстрації і лише потім фільтрує весь поданий матеріал», – констатує Ю. Романенкова, зауважуючи, що існує «конкуренція за місце під сонцем серед самих майстрів, конкуренція за увагу глядача серед представників різних видів мистецтв, особливо якщо взяти до уваги те, що сучасна арт-тканина характерна жанровим і стильовим взаємопроникненням» [5].

Культурно-історичною місією фундаторів безпредметної образотворчості – побудова нової системи бачення та мистецької візуалізації буття. Все це знаходить відгук у митців сучасності, де класичний авангард XX століття сприймається як відстоювання свого незалежного погляду та пошуку свободи самовираження, що проявляється у безпредметній образотворчості трансавангарду та постмодернізму.

За думкою А. Б. Оліва, в кінці XX століття трансавангард під дією концептуальних особливостей постмодерну (переробка, деструктуризація, контамінація, конверсія, переміщення, дислокація тощо) зазнає змін. Практики художників стають більш масштабними, проявляючись у формах проєктів, акцій та характеризуються раціоналістичним

підходом, що не відповідає авангардистським класичним ідеям, де авангард мислився, як відхід від реальності із спробою побудови «нової» реальності [3]. Натомість арт-практики сьогодення характеризуються певними особливостями, зокрема, одночасної присутності в реальному світі та відсторонення від нього.

На початку XXI ст. вектор мистецького пошуку українських митців змінився у напрямку до постмодерністських мистецько-видовищних форм. Сучасне мистецтво реалізує ідею звільнення творчої енергії через жест, рух, де об'єктність мистецтва поступово втрачає свою актуальність, – стверджує К. Станіславська [6, с. 48]. У результаті, спадає інтерес до абстракції, що асоціюється з модернізмом та набуває статусу класики.

У сучасному українському мистецтві категорія простору набуває різноманітного змістовного навантаження, – зауважує М. Юр, а «в абстрактному мистецтві простором став об'єкт, інсталяція, реальний час і місце – зал, парк, площа; тому воно вийшло за межі станковізму. У свою чергу, абстрактний живопис еволюціонує в бік образності, модельованої медійною технікою» [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дійсно, наявні тенденції відродження безпредметної образотворчості у мистецтві сучасної України актуалізують зазначену тему. Останнім часом, з 2013 р., у мистецькому середовищі України відбувається «друга хвиля» її реактивації. Це демонструє підсилення активності у сфері експозиційної та фестивальної діяльності за тематичною спрямованістю (безпредметність, нон-фігуративізм, абстракція).

Мета дослідження – провести мистецтвознавчий аналіз безпредметної образотворчості в арт-практиках українських митців початку XXI ст., що дозволить з'ясувати специфіку розвитку та цілісно осмислити це унікальне мистецьке явище в контексті загальних культурно-мистецьких процесів сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Першою помітною подією в арт-середовищі України початку XXI ст. стало започаткування та проведення (2010, 2013, 2016 рр.) Всеукраїнського трієнале абстрактного мистецтва «Арт-Акт» у Чернівцях, за ініціативою С. Вірсти та І. Міщенко. Вочевидь, динамічні трансформаційні процеси, які відбуваються у соціокультурному житті держави, мають впливи на всі види мистецтва і потребують осмислення. Варто зазначити, безпредметна образотворчість завжди була найменш зрозумілою та забороненою на теренах України і, у результаті, провокативною. В єдиному експозиційному просторі поєдналися митці різних регіонів та поколінь, від знаних активістів нонконформізму (І. Божко, О. Дубовик, С. Савченко, В. Сад, О. Стовбур, В. Цюпка, С. Юсим) та представників періоду реактивації нефігуративного живопису 90-х рр. XX ст. (О. Рижих, О. Криворучко, М. Прокопенко, А. Фурлет, Л. Якимчук, І. Янович), до молодих художників, у

творчості яких безпредметні практики поєднуються з постмодерністськими принципами (С. Божко, Г. Васькевич, С. Рябченко).

Безперечно, цінним досягненням трієнале є проведення митцями та мистецтвознавцями аналізу стану безпредметних арт-практик в Україні та простеження векторів їх розвитку. Вперше безпредметна образотворчість набуває відокремленого статусу від інших видів образотворчої діяльності та власної експозиційної платформи, хоча і на локальному рівні організації (Чернівецька обласна організація Національної спілки художників України), залучаючи представників різних регіонів.

Важливою мистецькою подією, що демонструє тенденцію інтеграції української безпредметної образотворчості у міжнародний простір, став проект «Фрагментація» у Музеї сучасного мистецтва України (Київ, 2013 р.), який представив синтетичний творчий доробок нон-фігуративістів В. Дейсуна (Україна) та К. Гарсія Лаоса (Іспанія). Представники різних країн, аналізуючи засобами живопису та скульптури особливості способів життя сучасного суспільства, розкривають актуальну проблему інформативного перенавантаження на його суб'єктів, яке, фрагментуючи свідомість людини, деформує її [4]. Дійсно, відчуття розгубленості та втрати єдності із світом впливає на ціннісну самооцінку. Митці пропонують відродити гармонію шляхом усвідомлення причини через самоконцентрацію. Важливо, що концепт проекту будувався на протиставленні, де, з одного боку, демонстрував руйнацію та занепад, а з іншого – стремління до синтезу, через об'єднання різних принципів та художніх засобів скульптури і живопису.

Редуктивність художньою мови іспанського скульптора К. Гарсія Лаоса виявлена через формотворчу геометрію, втілюючи вічні та непохитні цінності буття, а мозаїчна структура колористичних поверхонь українського художника В. Дейсуна демонструє анатомічну структуру живописної сутності. Так, поєднання часткового і загального відкриває шлях до пошуку цілісності, як найважливішої мети, а саме: стремління до досконалості.

Аналогічно позитивний результат в контексті міжнародної співпраці у сфері безпредметної образотворчості показав досвід проекту «Abstracciones Encontradas» («Зустріч абстракцій»), проведеного у 2013-2014 рр. в Іспанії та Україні на експозиційній базі культурного центру Сарагоси «Centro Cívico Delicias» та Київського національного університету технологій та дизайну, який організовано К. Гарсія Лаосом та автором цієї статті (А. Дубрівна). Провідна мета проекту була направлена на поглиблення культурних зв'язків, налагодження прямих двосторонніх контактів між закладами культури та освіти, а також на практичний обмін творчими напрацюваннями у галузі безпредметної образотворчості. Цінним доробком цього мистецького явища являється соціальна спрямованість, що полягає у залученні широких верств суспільства до міжкультурного діалогу засобами майстер-класів, лекцій та тематичної (безпредметність) експозиції.

Було виявлено різницю українського та іспанського суспільства у сприйнятті та відношенні до безпредметних арт-практик, що обґрунтовано історично-культурними особливостями розвитку цих країн [1].

В аналізі сучасних безпредметних арт-практик варто виділити значимість 100-ї річниці створення К. Малевичем свого програмного твору «Чорний квадрат» (2015 р.). Осмислення важливості цієї події надає нові орієнтири для розуміння цінності його творчого внеску в українську та світову культури. Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури в Києві виступила науковою, культурно-мистецькою та просвітницькою базою, що провела низку заходів по вшануванню, вивченню та аналізу надбань супрематизму.

Так, у 2015 р. було здійснено значиму історичну подію – у стінах цього знаного навчального закладу, де К. Малевич викладав у 1928–1930 роках, була експонована автентична робота митця, із колекції І. Диченка. Проект став рідкісною спробою реконструкції виставки «0,10» (1915 р.), на якій К. Малевич, свого часу, представив супрематичні полотна. Зокрема, завдяки залученню до співпраці іспанського скульптора-нефігуративіста К. Гарсія Лаоса акція набула міжнародного статусу. На території закладу було встановлено його скульптуру, присвячену видатному абстракціоністу К. Малевичу. Також, класиком українського fashion-дизайну Ф. Возіяновим було проведено перформанс, що репрезентував результат дизайнерських інновацій, для яких конструктивною основою слугували геометричні форми з творів фундатора супрематизму [2].

Робота по вивченню українського аспекту в творчій діяльності К. Малевича була продовжена у 2016 р. із проведенням унікальної міжнародної конференції «Казимир Малевич. Київський аспект». Учасниками були знані науковці (Д. Горбачов, І. Люба, Ж.-К. Маркаде, А. Наков, С. Папета), праці яких розкрили українську складову у творчості К. Малевича, змінивши вектор у розумінні здобутків видатного митця-нефігуративіста; представники культури та мистецтв (Д. Антонюк, Ф. Возіянов, П. Гудімов, А. Кахідзе, Т. Сільваші), творча діяльність яких живиться спадком майстра. В рамках цієї події було вперше публічно показано київський архів К. Малевича; проведено виставку «Вишивка авангарду» (куратори Т. Кара-Васильєва та Г. Коваленко), що підкреслює просторово-часовий зв'язок безпредметної формотворчості різних періодів її розвитку; реалізовано сесію лекційних виступів (Й. Агасці, І. Вакар, Д. Горбачов, Т. Кара-Васильєва, Г. Коваленко, Л. Левчук, І. Люба, Ж.-К. Маркаде, П. Райлінг, В. Я. Рендерза, О. Соломарська); показано тематичні перформанси (Д. Антонюк, Ф. Возіянов, А. Кахідзе). Здійснено музичний виступ ансамблю Sed Contra Ensemble, що виконав імпровізований сет «Bianco su bianco», натхненний ідеями супрематичного живопису художника, а саме – твором «Білий квадрат», втіленням сутності безпредметності, де космічність та

універсальність форми цієї композиції, побудовані у певному ритмі, як візуалізація усвідомлення причетності людського буття до існування Універсуму.

Доцільно виділити заснування Національного спілкою художників України (НСХУ) у 2015 р. Всеукраїнського культурно-мистецького проекту «Абстрактний живопис України», що було приурочено до 100-річного ювілею супрематизму. Ця акція ставила на меті репрезентування творчості митців, що обрали безпредметні практики. Учасниками цієї події були професійні художники з усіх регіонів України (П. Антип, А. Береза, І. Божко, О. Дубовик, О. Животков, П. Лебединець, О. Маліх, А. Марчук, І. Марчук, С. Савченко, Т. Сільваші, А. Фурлет, В. Цюпко та інші). Виставка мала масштабний характер, цінним здобутком якої було створення єдиної експозиційної платформи для нефігуративної живописної діяльності. Це дозволило скласти уявлення про особливості національної школи безпредметної (абстрактної) образотворчості.

Національна спілка художників України (НСХУ) – вагома та потужна професійна організація у сфері образотворчого мистецтва, заснована ще за радянських часів (1938 р.), до складу якої входять регіональні (обласні) спільноти. Це творче товариство курирується та підтримується Міністерством культури України. В плані своєї роботи ця спільнота має низку постійних всеукраїнських виставок, обов'язкових для проведення, приурочених до важливих культурних подій в українському суспільстві (свято Великодня, День Незалежності, День художника, Різдвяні свята тощо). Те, що Всеукраїнську виставку «Абстрактний живопис України» занесено на постійній основі до плану-графіку НСХУ, безперечно, означає фактичне визнання безпредметних арт-практик як мистецького явища в сучасному художньому просторі України.

Ця подія вплинула на активність обласних мистецьких організацій, що входять до складу НСХУ, стимулюючи бажання творчої ідентифікації. Прикладом слугує обласна виставка Харківської організації НСХУ «Абстрактне безпредметне нефігуративне мистецтво» у 2017 р., проведення якої показало дуже різний рівень учасників. Це свідчить про те, що безпредметна образотворчість у зазначеному регіоні не являється пріоритетом. Натомість демонструє активність та наявність митців, постійно працюючих у цьому виді мистецтва (А. Гладкий, А. Пичахчи, В. Чумаченко, Ю. Шейн та інші).

Доцільно підкреслити значимість проекту «CORPUSCULUM» для розвитку безпредметних арт-практик в Україні, який відбувся у Києві в 2015 та 2017 роках. Це перша масштабна акція, що представляє роботи скульпторів, виражених виключно за допомогою абстрактних форм.

Необхідно відзначити, що процес роботи над скульптурними творами, на відміну від живописних та графічних, трудомісткий, тому скульптурні практики менше розповсюдженні в українському

мистецькому середовищі. Зібрати в єдиний експозиційний простір тільки скульптуру, а особливо нон-фігуративну, дійсно складна задача. Проте, ця мистецька подія привернула увагу, як знаних (В. Волосенко, С. Кайдак, Ю. Мусатов, К. Синицький, В. Татарський), так і молодих авторів (Ю. Войтович, О. Додатко, А. Надуда, Л. Портнова, П. Фрайман, В. Хижинський, Д. Шумихин), роботи яких виконані у різних матеріалах та техніках, що поєднують традиційні підходи та новації.

У назві проекту (від лат. *corpusculum* – частка, атом) закладена основна його ідея – трансформація елементарних матеріальних часток, що по аналогії може бути застосовано до пізнання сутності безпредметності, де абстрактна знаковість слугує відправним фундаментальним елементом всієї образотворчості. Усвідомлення цього тезису надає можливість митцям відійти від фігуративного відображення об'єктів реальності, а глядачам від конкретного сприйняття форм оточуючого світу.

Однак, у сучасному українському суспільстві, незважаючи на переорієнтацію естетичних цінностей відповідно до постмодерністських тенденцій світової культури, досі зберігається ускладнене сприйняття безпредметної образотворчості. Тому тема проекту, а саме – представлення нефігуративного аспекту української скульптури, відокремлення скульптурної образотворчості абстрактного спрямування та концентрування уваги культурних діячів, науковців та поціновувачів навколо поняття безпредметності у мистецтві, безумовно, унікальна та носить прогресивний характер.

Аналізуючи процеси в сфері безпредметної образотворчості останніх років, варто виділити започаткування Національною спілкою фотохудожників України та «Pavlovka Art Gallery» у 2016 р. першого міжнародного фестивалю абстрактного мистецтва «220 Abstract Art Fest». Ця мистецька подія, яка проведена у 2016-2018 рр., значима тим, що в рамках фестивалю існує низка напрямлень (фотографія, графіка, комп'ютерна графіка, живопис, скульптура, кінематограф), що широко охоплюють сучасну мистецьку діяльність у сфері нон-фігуративності.

Акціями фестивалю (експозиції, лекції, перегляд кінофільмів, бесіди) автори та організатори намагаються з'ясувати принципи та методи абстрактної діяльності, зрозуміти його сутність і дослідити можливості, а також намітити вектори розвитку та залучити до дискусії широкі кола суспільства. Митці обрали візуальний досвід, який не обтяжений предметністю, полегшуючи завдання глядачеві та не даючи йому відволіктися на об'єкти, зображені на картині, що уможливило заглиблення в ментальні та емоційні рефлексії.

Дійсно, найчастіше практики безпредметної образотворчості відбувалися і відбуваються в образотворчому мистецтві (живопис, графіка, скульптура, зрідка фотографія), а залучення видовищної форми (кіномистецтво), розширює діапазон можливостей для побудови художніх образів та нової ху-

дожньої мови, створюючи нові мистецько-видовищні трансформації. Це є цінним знаком змін та показником еволюції безпредметної образотворчості в умовах постмодерністської дійсності.

Так, важливим досягненням міжнародного фестивалю абстрактного мистецтва «220 Abstract Art Fest» являється те, що вперше було здійснено комплексний підхід щодо вивчення сучасних безпредметних практик у різних видах мистецької та видовищної діяльності арт-простору України, а також залучення до цього процесу представників інших країн.

До 150-річчя В. Кандинського в 2016 р. було проведено проект «Абстракція: за межами очевидного» у Київському національному музеї російського мистецтва, що об'єднав митців представників двох хвиль реактивації безпредметної образотворчості в Україні: першої – А. Аджінджал, А. Криволап, П. Лебединець; другої – Ю. Вакуленко, Л. Колдницький, А. Міронова.

Творчість кожного з авторів представляє свій індивідуальний шлях пізнання безпредметності. Порівнюючи особливості цього розуміння, варто зауважити, спільність у поглядах митців щодо рішення відмови від реалістичності у роботі, як способу отримання творчої свободи та розширення горизонтів у побудові художніх образів. Більшість з художників досягають художньої виразності за рахунок побудови кольорової гармонії, що притаманно київському культурно-мистецькому осередку, основується на класичних принципах образотворчості, надаючи можливість глядачеві вільно трактувати зміст творів.

У 2016 р. ініціативою Unlimited Art Foundation (освітня та експозиційна платформа по вивченню проблем і практик сучасного мистецтва) було започатковано проект направлений на дослідження основ образотворчості – лінії, форми, кольору – ключових понять безпредметної образотворчої арт-практики. Заплановано проведення трьох мистецьких акцій, кожна з яких має мету репрезентувати зазначені аспекти.

Перша виставка проекту – «Via line», яка об'єднала учасників (М. Вашук, Б. Губіанурі, О. Домбровська, А. Міронова, Ю. Пікуль, С. Попов), що працюють у сфері безпредметної образотворчості та розділяють твердження про базисне значення лінії, як первинного елементу творчого вираження. Авторі показали свої індивідуальні шляхи пізнання, використовуючи, з одного боку, максимальне обмеження у візуальних засобах і формах, а з іншого, максимальне наповнення прихованими змістами, що справляє потужне естетичне враження та вплив.

Знаковим явищем, в контексті розвитку безпредметної образотворчості арт-простору України, являється заснування у 2017 р. спільною працею українських митців (Б. Губіанурі, О. Домбровська, С. Попов, Т. Сільваші) та представниками світового мистецького простору (Б. Грюнер, С. Шутан, Р. ван дер Аа, Тільман) культурно-мистецького товариства «KNO | Kyiv Non Objective». Провідною

задачею групи є розробка дієвої мистецької платформи для репрезентації широкого спектру мистецько-видовищних форм сучасної культури, що допоможе у налагодженні міжнародної комунікації між представниками різних мистецьких галузей й сприятиме розвитку безпредметної образотворчості. Дійсно, започаткування і системна робота (щомісячні виставки-звіти упродовж 2018 р.) товариства демонструють наявну тенденцію щодо активної реактивації безпредметної образотворчості в Україні.

Висновки і пропозиції. Мистецтвознавчий аналіз безпредметної образотворчості в арт-практиках України початку XXI ст. показав певні особливості та закономірності:

– виявлено тенденції спаду (межа XX–XXI століття) та активізації «перша хвиля» (90-ті роки XX ст.) та «друга хвиля» (з 2013 р. до сьогодні) інтересу українських митців до безпредметної образотворчості;

– зазначено, що реактивація безпредметної образотворчості зумовлена політичними процесами в Україні: у 90-х роках XX ст. – становлення державності, а починаючи з 2013 р. – активне направлення політичного вектору України в бік євроінтеграції;

– відмічена стала тенденція комплексного підходу в осмисленні безпредметної практики у діяльності митців;

– підкреслено наявність у творчості українських митців різноманітних мистецько-видовищних форм, що розширюють діапазон творчих можливостей;

– висвітлено схильність до міжнародної інтеграції та відкритість, що демонструє вплив постмодерністських тенденцій.

Існує хибне враження про доступність безпредметної образотворчості як однієї з форм арт-практики та способу фіксації оточуючої чи внутрішньої реальності. Проте, мінімалістичність художніх засобів потребує від митців небувалого психічного напруження, аскетичної відмови від

усталених, провірених століттями прийомів відображення дійсності, спирання на які завжди допомагало досягти позитивного результату. Безпредметна образотворчість як форма арт-практики – це постійний небезпечний експеримент, що балансує на межі профаного та сакрального, де наслідок – пряма реалізація творчої свободи.

Список літератури

1. Дубрівна А. Абстрактне мистецтво як модус міжкультурної взаємодії в умовах глобалізації (на прикладі українсько-іспанських культурно-мистецьких проєктів) // *Культура України. Серія: Культурологія: зб. наук. пр.* Харків: ХДАК, 2017. Вип. 58. С. 16–25.

2. Київські лекції Казимира Малевича. Реконструкція: Культурний проєкт. URL: https://www.youtube.com/channel/UCTq0S-3j1s3UKWswx6I3Z3A/feed?activity_view=2 (дата звернення: 30.10.2018).

3. Олива А. Б. Я представитель последнего поколения тотальной критики. URL: <http://artukraine.com.ua/a/akile-bonito-oliva-quotuapredstavitel-poslednego-pokoleniya-totalnoy-kritikiquot/#.WgV9zG66-73> (дата звернення: 11.10.2018).

4. Проєкт «Фрагментация» / Project «Fragmentation». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qxoO7kRkVWY> (дата звернення: 20.10.2018).

5. Романенкова Ю. В. Типология арт-пространства: консистенция, методы защиты от «форматирования» // *Молодой ученый*. 2016. №4(31). С. 670–674.

6. Станіславська К.І. Мистецько-видовищні форми сучасної культури: монографія; вид. друге. перероб. і доп. Київ: НАКККіМ, 2016. 352 с.: іл.

7. Юр М. Абстрактний живопис України: світові тенденції та національні традиції // *Сучасне мистецтво: наук. зб.* Київ: Фенікс, 2009. Вип. VI. С.90–103.